

meščanskega romana, dočim je njegov mlajši tovariš naiven mladič, ki bi imel domovinsko pravico v starokopitni povestici iz prejšnjega stoletja, da sploh ne govorim o plehkosti črtice same. «Uzaludne pouke» zaslužijo za oceno, da jim ponovim kar njihov naslov, dočim je «Vapaj za utjehom» sentimentalen plač, viseč v zraku nedonošenosti, ki se oglašča tudi iz «Jada», primernega komaj za kak almanah. Prav ista tvorna onemoglost se razodeva iz «Švelje» in črtice «Stari i novi adet», ponavljajoča se v «Želji za prašanjem», usihajoča v raztresenih «Aforizmih». Boljša je novela «Gospodja Agata», ki bi jo morda rutiniran romancier porazširil v dobro povest, primerno razdeljujoč svetlobo in sence, brez jeze in ugibanja. Tudi «U Zagorju» je primerno čitljiva novelica, ki bi jo snovno in slogovno lažje pripisoval kakemu pisatelju iz «Kresa» ali pa prvih letnikov «Zvona» kakor pa moderni pisateljici.

Slogovno so ti spisi diletantski. O zgoščenosti in plastičnosti in izgrajenosti bi le težko govoril. Neka ohlapnost, prelita s cenim lirizmom, nadomešča potrebne lastnosti pripovednega umotvora. Dialogi, v kolikor razgibavajo dejanje, so nebitveni in psihološko zelo blede, kvečjemu prikrojeni robato tipiziranim junakom teh črtic. Občutno moteče je tudi svojevoljno poseganje pisateljice same v potek prizorov, da se ne moreš ubraniti mučnega vtisa, kako avtorica bolešno in užaljeno — čeprav morda osebno upravičeno — kaže nase in na svoje vzglede, ter obtožuje... Obtožbe pa vendar niso nikake umetnine!

Škoda, da je ta knjiga izšla, ki je bila verjetno napisana v zelo trpki dobi razočaranja in grenkob, a je baš zato umetniško nezadostna in močno kvari celotno sliko pisateljskega dela Zofke Kvedrove. M i r a n J a r c.

VI. Velmar - Janković: Robovi. Komedija jedne tajne. Beograd. Geca Kon. 1926.

Janković, kakor se je pokazal že v svoji noveli «Ivan Mandušin» (1922), spada med najresnejše oblikovatelje sedanosti. Proč od dnevnih senzacij in lažnivega umetnikovanja živi v delu, ki je močan izraz sodobnosti, obenem pa podoba človeka, kot je bil, kakršen je, kakršen bo. Že v «Mandušinu» je Janković ustvaril vrsto tipov, ki so mojstrsko plastični in živi nosilci življenskih struj, ki jih čutimo dandanes. Od «Mandušina» ga je vodila pot v umetniško še točnejše oblikovanje svojega sveta, kjer si stojte nasproti človek-bog in bog-človek, kozmos in kaos, Apolo in Dioniz. Pričujoča «komedija jedne tajne» je burna drama iz življenja v tistem najglobljem zmislu, ko zremo človeka v njegovi nagoti in ko so «kostumi samo za to tu, da pokriju nagost». To je drama, ki je tako prepričevalno resnična kot življenje samo, dasi ni naturalistična, ampak je podoba «večite čovečnosti», kajti avtor: »skidajúci sa ljudi odelo i slučajnosti doba počem za ocrtanjem čiste duše»; taka drama «zahtevala bi pozorište kao hram, igru kao misterij, u kojem se čovek na čas vraća intimnom osećaju svetosti i uzvišenosti života...» Kozmos, zgoščen v usodo osmero ljudi, izobčenih, brezdomskih, vrženih iz tečaja. Kakor iz temin rasto pred nas, z vsako besedo otipljivejši, z vsakim činom resničnejši, dokler jih ne doživimo z vso grozo zavzetja in sočutja. V ospredju stoji zagonetni L o t, čigar tajinstvenost obstaja v tem, da hoče biti človek, da hoče še živeti v skladju s seboj in vesoljstvom, čeprav mu je dano, da ostro razlikuje med dobrim in zlim v življenju. Njegov duh je silno prebujen, vsega se dotika, ali vsak dotik je smrtnonevaren. Ljudje, ki pridejo ž njim skupaj, čutijo njegovo demonsko moč in se mu klanjajo. Delavci ga izvolijo za vodjo upora. On pa jim govori hladno, ni še dovolj čist, da bi imel pravico ubijati druge. «Ne može se s mržnjom nikuda stići, ona je sredstvo robova. Samo onda kad

bude sigurno, da tražiš prava, a da nikome ne učiniš nasilja, tek onda ćemo biti blizu uspeha,» govori delavcem. Njega obkrožata *K r a n i n G a l i k*; prvi tip človeka z lirično zanosno, čisto duševnostjo, drugi cinik, ki se izživlja le še v porogih in sofizmih. Vsi trije prebivajo na domu *S t a r i n a*, mrkega razočaranca, ki bi morda kedaj presenetil svet s svojim izumom, pa ga je močvara tega doma zrušila. Njegova žena *R e n a* je učlovečena materija, fluid te ženske mrtviči ves dom, zastruplja sok družine, privablja grozo. Njena hči *G i n a* je že podedovala to uničevalno grozo, demonizem je osnovna črta njenega značaja, ona hoče «svetli i razkošni put strasti i vladanja ljudskim srcem. Živeti slobodno. Život je radost in radost je pakao... samo neka je život moj!» To jo vede v naročje tvorničarju *L u k i n u*, brezdušnemu človeku-stroju, ki ga bo zaslužila, kakor zaslužuje on stotine delavcev in nameščen-
cev. Vse je že pripravljeno za poroko. Ali baš v ta čas pa se vrne domov *Starinova* hči iz prvega zakona *Malena*, sanjsko bitje, ki, čisto v svoji lepoti, ne vé za močvaro strasti in zla. Ko vstopi ta tiha blagovestnica iz krajev sozvočja v to otrovano ozračje, se razgiblje življenje v dramatičnem pogonu. Vsi se zdrznejo. Pred njo odpadajo krinke. Duše se prebujajo. Ali prebujajo se tudi groza, odpira se zlo. *Lot*, ki se je rešil obupa nad razočaranjem v življenju z nasilnim ubijanjem duše v sebi, se ob *Maleni* zavé možnosti vstajenja. Toda to silno, a trenutno upanje mu še bolj jarko osvetli nemoč, dvigniti se, in ga stre. Zanj se bori, da bi ga otela iz čistih rok *Malene*, grešnica *R e n a*, ki se ogabno oklepa *Lota*. *Starin* se strahoma zaveda svoje nesreče, v katero ga je bila pahnila njegova žena, *R e n a* pa prav tako obtožuje njega, da je «izmozgan tuhtač» kriv njenega životarjenja. To usodno zagrešenost življenj reši lahko samo smrt. *R e n o* ubije — *Lot*, ki misli, da je s tem činom dokazal, da je postal vladar usode, človek-bog, dočim jo je v resnici ubil zato, da bi se še bolj ponižal, da bi do dna izpil gorjupi napoj trpljenja, da se očisti in skesa.

V tem ogrodju se razveže drama v vsej mogoti in pestrosti. Značaji so mojstrsko plastični, dejanja izvirajo iz oseb, strogo, brezobzirno, usodno. Pisatelju se je posrečilo življensko resnično prikazati ljudi, ki jih je slekel vseh realističnih pridevkov, a jih vendar napravil «realne». Dasi se drama odigrava v višji ravnini, kjer vpliva misel bolj žareče kot čutna strast, vendar ni nikjer opaziti narejenosti, umovanja, intelektualizma. Želel bi samo, da bi avtor posamezne prizore bolj zgostil, marsikako sceno izpustil, oziroma dejanje poenostavil (moti n. pr. prepogosto menjavanje, prihajanje in odhajanje oseb), toda v celoti je *Janković* v tej drami dosegel doslej višek in se uveljavil kot pisatelj velikih kvalitet in etične moči.

M i r a n J a r c.

Aleksandar Vučo: Krov nad prozorom. Sa likom pisca od *Marina Tartalje*. Izdanje *S. B. Cvijanovića*. Beograd. 1926. Zagreb. 40 str.

Neki kritik je nekoč oponesel nekemu liriku, da se njegove pesmi lahko beró, kakor so tiskane, ali pa tudi narobe, od zadnjega stiha nazaj do prvega: zmerom se čuje isto enolično zvonkljanje lepih besed brez globljega čuvstva in brez tega, kar daje lirski pesmi njeno pravo ceno. Ko sem prebiral «*Krov nad prozorom*», je tudi meni izkušnjavec šepetal: «Še ti tako beri; tudi te pesmi se dadó brati naprej ali nazaj.» Nisem ga poslušal. Odložil sem knjigo za primernejši trenutek. In res, ob srečnejši uri sem teh štirinajst pesmi prebral brez tiste izkušnjave.

Brati pa jih je treba zelo počasi, kajti natisnjene so na velikanskih listih kakor spomeniško besedilo na marmornatih ploščah, večinoma brez vsakega